

KAFKA

YAPITLARI ve SINEMASI

* Yard. Doç. Dr. Nebahat Akgün ÇOMAK

Yirminci yüzyılın en önemli yazıncılarından Franz Kafka işlediği temalar ve anlatım tekniği ile (hemen hemen, her yapıtında sembollere yer vermesi, labirent şeklinde uzun karanlık koridorlar, karmaşık merdivenler, soğuk, donuk ve bulanık sokaklar, düş ile gerçek arasında gezinen renkler v.b.) kendisinden sonrakileri etkilemiş ve etkilemeyi de sürdürmektedir.

Kafka yapıtlarında, insanın toplum içindeki yalnızlığı, çevresi ile iletişimsizliği ve yabancılaşma duygusu o kadar ustaca yansıtılır ki bu da onun yabancılaşmasını kendi içinde hissetmesini, yabancılaşmayı özünde yaşamasını gösterir. Kafka'nın yabancılaşması baba-oğul ilişkileri ile başlar. Babasına yazdığı ama hiçbir zaman gönderemediği "Babaya Mektup" adlı 61 sayfalık uzun mektubunda "sen koltuğunda oturup, dünyayı yönetiyorsun" sözleriyle yaşamı baştan sona güçlü, sert bir baba imgesinin gölgesinde geçmiş, suçluluk, aşağılama, dehşet, yabancılaşma gibi duyguların ortaya çıkmasında babasının kendi üzerinde kurduğu baskıdan kaynaklanıyordu. Babası ile olan ilintileri ve dinle (ailesi, dinle ilgili sorunlarını yanıtlayamadığı gerekçesiyle bir ara İncil'e eğilimi görülmektedir.) olan ilintileri gibi aydınlıktan olabildiğince uzaktır. Anne-baba ilişkisi, özellikle de baba ilişkisi kurmayı özlediği ama kuramadığı, hayalinde ve yapıtlarında yaşattığı bir ilişkidir. Bu ilişkiyi, "Baba ve Mektup" ve "Yargı" adlı yapıtlarında açıkça sergilenmektedir. Kafka'nın aileye karşı yalnızlığı, iletişimsizliği, onu gene de terk etme olgusuna yöneltmiyor. Aksine onların arasında yalnız ve yabancı olarak yaşıyor. Bu da kişiliğin temel öğesi olarak yapıtlarına yansıyor. Yapıtlarından gerçek yaşama baba-oğul ilişkisinin bozukluğunu gözler önüne seriyor ve Kafka'nın içine kapanmasına zemin hazırlıyor, yalnızlığın derinlerine çekiyordu. Bu yalnızlığı gerçekte "hem tuksak hem de sürgünde" yaşadığı baba evinin terkedilmesiyle bitmedi. Almanca yazan Çek yazar Franz Kafka, Hristiyan bir ülkede yahudi olarak doğmuştu. (Prag-1883, Kierling Sanatoryumu Viyana yakınında 1924) Sanata düşkün olan bir ailede yazar olmayı denemişti. O dönemlerde Yahudi'lere, Yahudi azınlığına "uyuz ırk" savaşlarını gördü. Büyük ve güçlü bir tüccarın oğlu olduğu için genellikle halkın dışında kalmış,

* İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

Yahudilere uygulanan soykırım Kafka'nın çocukluğunu etkilemiş ve içe dönüklüğüne büyük bir etken yaratmıştır. Kafka'nın çelişkilerle dolu olan çocukluk yılları ömrünün sonuna kadar bir yazgı olmuştur. Bu yazgı, çıkışı olmayan (yapıtlarında labirent koridorlar) bir yazgıdır. Artık iç içe geçmiş, karmaşık bir uzam, bunaltıcı bir sürem. İşte Kafka'nın yaşamı ve yapıtlarının tek bağlantısı. Albert Camus'da öyle demez mi? "herşeyi sunmak ve hiçbir şeyi doğrulamamaktır" Kafka yaşamı savaş olarak görür hem de savaşımadan yitirilmiştir. Yaşamın anlamını aramaya çalışır, bulamaz. Bulabildiği yabancı olmak ve varlığın içinde kendine bir yer edinebilmektir. Güncesinde, "Bir yabancidan daha yabancı yaşıyorum." der Çekoslovakya'da yaşaması, Almanca konuşması, Yahudi oluşu, onu etkilemektedir. Kendi dininde, anlayabildiği tek tanrı, Yahudi geleneğinin korkunç amansız tanrısı Yehova'dır. Kafka tam bir Yahudi'dir. Ama Yahudi topluluğundan kopmuş, yabancılaşmış bir Yahudi. Kafka, "Sinogogumuzda" adlı yapıtında Yahudi toplumu, dinsel inançlarını körü körüne yerine getiren bir topluluk olarak göstermektedir.

Kafka, yabancılaşma duygusunu ömrü boyunca yaşadı ve yalnızlığını hissetti. Bu hisleri özellikle yapıtlarında biçimlendi. Önemli üç büyük yapıtı "Amerika", "Dava" ve "Şato"da yaşamının ipuçlarını, izlerini (aşırı baba otoritesi, yabancılaşma duygusu, Hukuk doktorası yapması, dava, savunma, yargı unsurlarını işlemesi) sergilenmektedir. Kafka yapıtları arasında (1913'de Günce'sinde bir bölüm "Tagebücher", 1916'da Değişim "Die Verwandlung", 1919'da Ceza Sömürgesi "İnder Strafkolonie", 1924'de Bir Açlık Şampiyonu "Ein Hungerkünstler", 1925'de Dava "Der Prozeß", 1926'da Şato "Das Schloss", 1927'de Amerika, 1953'te Taşra'da Dügün Hazırlıkları "Hochzeitsvorbereitungen", 1952'de Milene'ya Mektuplar "Briefe an Milena", 1958'de, 1902-1924 yılları arasında Max Brod, Felix Weltsch, Oskar Baum ile olan yazışmaları, 1910'dan ölümüne kadar aralıksız tuttuğu günlük ve Babaya Mektup, Taşra'da Dügün Hazırlıkları sayılabilir. Çağımız insanının korkularına, yalnızlığına ve hatta kendi kendine yabancılaşmasını dile getirirken çevresiyle iletişimsizliğini vurgular. Yapıtlarındaki anlaşılamazlık ise kendi yaşamının ta kendisidir. Anlatıcılığı gerçeküstü ile gerçek arasında gidip gelirken aslında o hiç bir akımın tanımına yerleştirilemedi. Kafka İtalya'da ve Fransa'da varoluşçuluk ve gerçeküstücülük akımlarına oturtulurken, toplumca gerçekçiler de yapıtların kapitalist sonuruna yaklaşımı yansıttığı belirtiliyordu. Kafka'nın biçiminin berraklığı düş dünyasının zenginliği ile karşıtlık içerisinde, karşıtlık ve birlikteliğin bağlamında biçim ve içerik, tavır ve olay örgüsünü kurmaktadır. Kafkanın

yabancılaşması Marx'la başlamakta ve ulaşamadığı aşkı sevmeye çalışır. Beş kere nişanlanmasına rağmen evlenemez, tıpkı Shakespeare ve Dante gibi. Kafka, Şarlo'nun, Asrı Zamanlarında ki gibi bu duygularının yanısıra insanların çalışma yaşamının makinalaşmaya neden olduğuna inanmaktadır. "Değişim" adlı yapıtında ise bu unsuru yansıtmaktadır. Kitabın sonunda, "İnsan ne gibi bir durumda olursa olsun, eğer kendini kapana kısılmış ve istediğini yapamaz halde hissediyorsa bile paniğe kapılmak hiç bir sonuç getirmez." Bu yapıt özgürlüğü anlatmaktadır. Kafka'nın bütün kahramanları iş hayatının sorumluluğu altında ezilirler. Kafka'ya göre; insan iş yaşamında kendisini öyle bir kaptırır ki, artık düşünmez olur, adeta makinalaşır. Topluma ve kendisine yabancılaşır. Çalışma yaşamının makinalaşmaya neden olması, kendisini tüketilmeye bırakmaktadır. Değişimde böceğin görünüşüne ilişkin objektif bir tasvir görülmez. Öykünün tamamı Gregor Samsa'nın, görüş açısından anlatılmaktadır. Ailesinin, onun bildiği gibi olmadığını anlar. Babası hasta, annesi ve kızkardeşi de güçsüz ve zayıf değillerdir. Gregor bu düzene kendini öyle bir kaptırmıştır ki gerçeği göremez. Aslında parasız zannettiği babasının birikmiş parası bile vardır. Gregor Samsa, değişimden sonra yaşamının yalan üzerine kurulduğunu anlar. Kafka'da gerçek yaşamında yalan olduğuna inanmaktadır: Alışıla gelen dünyadan, kendisine yabancı durumlarla karşı karşıya bırakılan insan, o güne kadar sürdürdüğü yaşamının ne kadar anlamsız ne kadar yalın, yalanlarla dolu olduğunu anlar. Değişim temeli üzerine kurulu anlatılara yer veren "Dava" yapıtında, kahramanın açıklayamadığı bir nedenle alıştığı yaşamından uzaklaştırılıp yepyeni bir çevreye girer. Yapıtın kahramanı Joseph K. (banka memuru) 30. yaşgünü sabahında tanımadığı kişilerce uyandırılarak bilmediği bir suçtan tutuklanır Romanın tümünde, K'nın gizlerle dolu yargı mekanizmasının içinde sürüklenmesidir. Şato adlı yapıtında ise; K'nın, bir kış gecesi geç vakit bir köye gelmesiyle başlar. Köy, yanında bulunduğu şatonun malıdır ve şato köye hakimdir. Şatodaki dükün izni olmadan kimse köyde kalamaz. K. ise ölçüm memuru olarak şato tarafından köye atandığını belirtir. Romanın tümü K.'nin yedi gün süreyle şatoya yaklaşmaya, orada bulunan görevli bir memurla konuşmaya çalışma çabası ile sürer. K'nın bu çabaları boşunadır. Şatoya yaklaştığını umduğunda oradan daha da uzaklaşır ve köylüler tarafından da sürekli dışlanır. Kafka'nın kahramanları zavallı görünüşlüdürler, günlük yaşamın alelade insanlarıdır. Amerika'da Karl, Dava'da Joseph K., Şato'da kadastrocu K., Kafka'nın kendi adının baş harfi ile, anahtar simge oluştururlar.

Kafka'nın yapıtlarından yola çıkılarak, (Dava, Değişim, Amerika, Şato) Steven Sodarbergh serbest bir uyarlaması olan "Kafka" adlı filmin

senaristliğini Lem Bobs yapmıştır ve filmin başrollerinde ise; Jeremy Irons ve Theresa Russel 'i görmekteyiz. Film siyah beyaz olarak çekilmiştir. Çünkü yönetmen Steven Soderbergh, Prag caddelerini ve uzun karanlık labirenti andıran sokakları, şehri korku ve dehşet veren gizemli şatoyu, soğuk, bulanık, sisli uzamı ve süremi, düşsel yolculuğu vermeye çalışmıştır. Filmde, Genç Adam (Kafka) gündüzleri memur olarak çalışır ve geceleri de yazılar yazar. Memur yaşamında ve yazın yaşamında ne bir hırsı ne de başka arzuları vardır. O tekdüze sade yaşamdan hoşlanır. Bir gün en yakın arkadaşı ortadan kaybolur. Genç Adam arkadaşının kayboluşunda bir gizem hisseder ve aramaya başlar. Giz ve polisye serüven başlamış ve şehre korku ve ürküntü veren, gizemi içinde barındıran şato belirginleşmiştir. Filmin doruk noktası sayılabilecek Genç Adam'ın şatonun içine girmesi ve bu aşamada filmin renklenmesi, aşırı mavi ve kırmızı tonların kullanılması şatonun korkunçluğunu ve gizemini yansıtmak amacıyla seçilmiş olmalıdır. Şatonun içine girilmesi ile düş ile gerçek yaşam, insanın içinde yaşadığı dünya ile kurduğu dünya tek bir dünyadır. Şatoda, üstün bir teknoloji geliştirilmiş ve halk bu teknolojiden habersizdir. Halkın içinden şatoya getirilen insanların, düşünce sistemlerine ulaşıldıktan sonra birer hayvan gibi dışarı atılmasıyla; kitle iletişim araçlarının bireylerin düşünce sistemleri üzerindeki etkisine, bir gönderme yapılmaktadır. Genç Adam, şatoda insanların gizlerle dolu yargı mekanizmasının içinde sürüklenmesini ve denetimin gittikçe artmasını ve bireyin benliğini boğan bir toplumun makineleşmiş bir imgesini görmüştür.

Kafka 1920'de Milona Sesenka ile mektuplaşmaya başladı. Bu onun yaşamındaki önemli olaylardan biriydi ve yapıtlarını Çekçeye çevirmesi için izin vermişti. Çek gazeteci ve çevirmen olan Milana, Kafkadan 12 yaş küçük ve evli idi. Birleşmelerinin olanaksızlığını bilmelerine karşın aralarındaki ilişki ve mektuplaşma uzun yıllar devam etti. Kafka'nın ölümünden sonra mektuplar Milana'ya Mektuplar "Briefe an Milana", diğer bir söyleyişle Sevgili Milana adıyla yayımlandı. Kafka'dan geride ne kalmıştı. Bir sigorta şirketindeki memurluğu, evlenme girişimlerinin başarısızlıkları , yazılarının büyük bir bölümünün yarım kalışı, yalnızlığı, yabancılığı, en yakın arkadaşı Max Brod'dan elyazmalarını yakmasını istemesi, suçluluk duygusu , ciğerlerindeki yara, bunaltı ve korku içinde yaşam... Notlarında insanlara şöyle seslenir, " Umutsuzluğa düşme, sen olanaklarının sonuna geldiğini sanırken, bakarsın yeni güçler belirir. yaşamak denilen şey de budur."

KAYNAKÇA

1. KAFKA Franz, Bir Savaşın Tasviri,
(Çev. Kamurân Sıpal), Cem Yayınevi.
2. GRAUDY Roger, Kafka ve Gerçekçilik,
(Çev. Mehmet H. Doğan), Pagel Yayınları,
İstanbul, 1991.
3. GUMER Gürhan, İnsan-Mekan İlişkileri ve Kafka,
Sanat Kooperatifi Yayınları, 1984.
4. KAFKA (Film)
Yönetmen : Steven Sodarbergh
Senaryo : Lem Bobbs
Oyuncular : Jeremy Irons
Theresa Russel
Yapım Yılı : 1993